

MEGJELENIK
AUGUSZTUS S SZEPT.
kivételével
MINDEN HÓNAP
15-ÉN.

MAGYAR NYELVŐR.

SZERKESZTI
SZARVAS GÁBOR.

SZERKESZTŐ
KIADÓ-HIVATAL
(P. R. S. T.)
„Hungaria“ vendéglő.
185—186. sz.

I. kötet.

1872. MÁRCZIUS 15.

III. füzet.

KÖVETKEZETESSÉG A HELYESÍRÁSBAN.

Tudjuk, s ezt tudni nem kell hozzá semmi ördögösség, hogy nem csupán bírák, ügyvédek, orvosok, hanem akárhány író is jön s volt gyakorta oly helyzetben, hogy írás közben meg-megállnak, ujjukat homlokukra nyomják s a levegőbe bámúlva, kíváncsian kérdezik maguktól: Úr isten, ugyan hogy írjam én most ezt a szót itten; így-e vagy pedig amúgy?

S mi e habozást, e kételkedést egészen természetesen találjuk. Tudnivaló ugyanis, hogy mi magyarok alkotmányos érületünket még az orthographiában sem akarjuk vagy tudjuk megtagadni, s nem tartjuk megengedhetőnek a szabad választás jogát olyan aprólékos holmiktól tenni függővé, minő a következetesség; mi tetszésére bízunk igen sok dolgot az írónak; írjon úgy, a mint jónak látja; ha helyesebbnek tartja, ám éljen a kiejtésen, s ha netán ez sértené szemét, úgy éljen a szófejtésen alapuló helyesírással.

Innen magyarázható még aztán, hogy a hány a munka, annyi az orthographia. Az egyikben úgy látjuk írva, hogy *éppen, annyi, játszása, feketélik*, a másikban pedig *épen, anyi, játszsa, feketélik*; egy részének jobban tetszik az *efféle*, *akkora, főntebb, följobb, valljon, mélyen*, a másik rész ellenben az *eféle, akora, főnebb, fölebb, vajon, méjjen* alakok mellett tör kelevézt s azokat használja. Hanem van is aztán takaros össze-vissza, zavar, ellenmondás, következetlenség helyes (i) írásunkban, még pedig nem csak egyes írók közt, hanem a leggyakrabban egy és ugyanazon írónál is. Magunkat sem veszszük ki.

De hát valóban, mi csakugyan nem tudnánk következetesen „helyesen“ írni?

Ugyan nézzünk jól szemébe ennek a kérdésnek, hogy vajjon van-e, s mi a felelet rá?

Hogy e kérdéssel tisztába jöjjünk, előbb még egy pár más kérdésre kell megfelelnünk.

Első kérdés. Mire lehet alapítani a helyesírást?

Felelet. Vagy a helyes-ajtésre, vagy a szófejtésre, vagy mind a kettőre, vagy a három közül egyikre sem, tehát a pusztá szeszélyre.

Második kérdés. Melyiken alapszik a magyar orthographia?

A helyes-ajtésen? Nem. Mert hisz világosan, teljes érthetőleg úgy ajtjuk, s nem is lehet máskép ajtenuk — ez organikus szükség — hogy: *foktam, attam, szaptam, aszt, azomban*, s mégis imígyen írjuk: *fogtam, adtam, szabtam, azt, azonban*. A szóajtésen? Nem. Mert akkor így kellene e szókat írnuk: *evni, ivjál, aztól, szépvé, szemvel, aszjú, hoszjú, futjunk, olvasj, vigyádzjon*, holott ekként írjuk: *enni, igyál, attól, széppé, szemmel, aszú, hosszú, fussunk, olvass, vigyádzzon*. Alkalmasint egyesítjük tehát a helyes-ajtést a szófejtéssel, s bizonyos, világosan megszabott esetekben csak az egyikre, más meghatározott esetekben pedig csak is a másakra alapítjuk orthographiánkat? Úgy van-e? S erre nézve csakugyan találunk már szabályt, a mely azt mondja, hogy „a kiejtés elve nem csak a gyök- és tőszókon, hanem a ragok, képzők és összetételeken is uralkodik; úgy mindazonáltal, hogy ezeknek minden eleme a szerint iratik, mikép az külön magára helyesen ajtetik.“ Azt nem kutatjuk most, lehet-e a tüzet vizzel egyesíteni, van-e magyarul — nem „művelt“ magyarul — beszéllő ember széles e hazában, a ki e szabály második tagjának követelése szerint ajtené ki a szókat, tehát így: *mond-ja, tekint-se, lát-szik, külön-ben, dob-tam, egész-ség*; tehát annak taglalgatásába sem bocsátkozunk, hogy vajjon a föntebbi szabályban nincs-e kiegyezhetetlen ellenmondás; hanem elfogadjuk, hogy jó, építünk rá, mintha a világon a leghelyesebb volna. E szabály szerint tehát úgy kell írnuk s valóban úgy is írjuk a következő s hozzájuk hasonló szókat, hogy *lát-szol, biz-tok, szem-ke, fog-tam*; de arra nézve aztán szeretnénk egy kis felvilágosítást, hogy hát micsoda mélységes okból írjuk mind e követelmény ellenére is: *bon-czol, hur-czol, mar-czangol, kesz-kenő, kesz-tyű, szerkeszt-*

lyukasz-t, nehesz-tel, sen-ki, ag-gat; mert ezek szemmel láthatólag imez alkotó részekből állanak: *b o n t-szol, h u r t-szol, m a r d-szongol* (v. ö. *mardos*), *k é z-kenő, k é z-tyű, s z e r k e z-t, l y u k a z-t, n e h e z-tel, s e m-ki, a k-gat, n y e k-g e t*? A *t e r e m-ből* lesz (etymologiai elv) *t e r e m-t*, *e m-ből* (em-ik) *e m-tel*, *n y o m-ból* *n y o m-tal*, *r e z-ből* *r e z-g e t*, de már *b o m-ból* (*bom-ol*) (phonetikai elv) *b o n-t*, *ö m-ből* (*öm-öl*) *ö n-t*, *h á m-ből* *h á n-cs*, *r o m-ból* *r o n-t*, *r e z-ből* *r e s z-k e t*, sat. Hát az a helyesírás, minő elvet követ az, az etymologiait-e vagy a phonetikait, mely a II. füzetben tárgyalt *egy, oly mely* sat. szókat egy mássalhangzóval írja?

A fentebbi kérdésre tehát, hogy min alapszik a magyar orthographia, a felelet világos, s megtételét az olvasóra bízuk.

Harmadik kérdés. Lehetséges-e a két (etym. s phon.) elvnek egyesített keresztülvitele?

Felelet. Lehetségesnek még tán csak lehetséges volna, habár nagy nehézségek torlódnak is útjába, mert hiába, két úrnak nehéz szolgálni; hanem hogy micsoda okszerűség van benne — a következetességet nem is említjük — azt kissé bajos belátni.

Hátra van tehát, ha rendet, világosságot, biztosságot, következetességet akarunk látni a helyesírásban, hogy megállapításunkban vagy tisztán az etymologiai vagy pedig a phonetikai alapot fogadjuk el.

Itt ismét azt lehet s kell is kérdeznünk: 1-ör, melyik egyszerűbb, könnyebb; 2-or, melyik jár több haszonnal, kevesebb kárral; s 3-or, a mit először kellett volna kérdeznünk, melyik a kivihető.

Az első kérdésre magától jön a felelet; s akármelyik írni tudó földművelő levelét vegyük kezünkbe, megkapjuk benne a választ.

A szóelemző írásmód egy idegenre nézve, a ki nyelvünket könyvből tanulja, tagadhatatlanul nagy előny, s így valóban megvan a maga haszna. Az idegen ugyanis sokkal hamarabb talál bele a szójelentés és viszonyítás helyes fölfogásába, ha a nyelvtan csak egyféle ragalakat mutat be neki, s ha az alapszó több rendbeli ragok és képzők előtt mindig egyazon alakban mutatkozik. Ámde más részről nagyon is meggyűlne a baja az ilyen magyar nyelv tanulóknak, ha az írásmód neki oly szóelemeket is eredeti alakjukban

találta felmutatni, a melyek a kiejtésben bizonyos hangtani alkalmazkodással el szoktak változni; pl. ha *fusson* helyett ezt látná írva *fut-jon*. Ebben ugyan könnyebben ismerné föl a *fut* igét, de aligha nehezebbé nem válnék, még pedig jóval nehezebbé rá nézve az a szabály, a melyet a *tj* helyes ejtését illetőleg kellene tudnia és követnie. Ehhez járúl még, hogy az etymologizáló írásmód szintén egyik tényezője a magyar nyelv korcsosulásának. Az idegen ajkú ifjak — pedig minagy hazánkban ezeknek a száma — természetesen úgy ejtik ki a szókat, mert nagyobbrészt úgy is tanulják kiejteni, a mint írva vannak, tehát „*tet-szik, ad-ja, tanít-son, szed-tem, nén-jé*“; mint ezt az újabb idegen ajkú, de magyarul is beszélő nemzedéknél nem ritkán, sőt néha még a született, de a „művelt“ nyelven szóló magyarnál is tapasztaljuk s halljuk. A fonetikai írásmód nem csak hogy kikerülteti velünk ezt a bajt, hanem még tetemesen is könnyíti a tanuló ifjuságnak, ha abban még járatlan volna, a beszédet helyesen ejteni.

Hogy a kiejtésre alapított írásmód, különösen nyelvünkben, a legnagyobb következetességgel keresztül vihető, azt régibb írónk közül akárhányan megmutatták; de meg nem is igen szorúl ez valami erős bizonyítgatásra, mert azt úgy is belátja mindenki. Aztán, ha talán némelyek előtt az is nyom valamit a latban, voltak más nemzetek is, még pedig a legműveltebbek, a kik ezt az elvet követték. Ott van pl. a latin. Olvasóink nagy része tud latinul s bizonyára ismeri a *leg(o)*, *scrib(o)* tőket; mondja meg tehát, talál-e valami felötlőt, valami furcsát a *lec-tus*, *scrip-tus* alakokban, noha világos előtte a *leg* és *scrib* tő; s ha ezt természetesnek találja, mondja meg, van-e csak egy hajszálynyi különbség is a *lec-tum* (l e g-ből) és *fok-tam* (f o g-ből) s a *scrip-tum* (s c r i b-ből) és *szap-tam* (s z a b-ből) közt. Vagy vegyük a görögöt. Ez csak művelt nyelv volt, s írói is értettek annyit minden esetre az etymológiához, hogy nem voltak homályban az iránt, hogy a *πράσσω, πράττωμαι, πρακτικός, ἐπράττην* alakok mindegyikében a *πρακ* tő rejlik, s mind ennek ellenére a hangváltozás törvényei szerint máskép és máskép írták. Az orosz a *voz, iz, raz* igepraefixumokat a *k, t* és *p* hangok előtt már jó ideje *vos, is, ras* (azaz *vosz, isz, rasz*)-nak írja; s a szerbek is az eddigi etymologikus *srbski* helyett szintén a fonetikus *srpski*-t kezdik alkalmazásba hozni.

Hogy a szóelemző írásmódkövetkezetes keresztülvitele a mai ejtéssel szemben teljes lehetetlenség, arra nézve pár példa idézése elég lesz. Ki volna képes teszem azt manap kivinni, hogy *elé* v. *elő*, *ki*, *be*, *urunk*, *inkább*, *őszünket* szokat ekként írjuk: *cleve*, *kive*, *bel*, *uromk*, *jonkább*, *isemakut*? A mi fő azonban az, hogy igen sok szónak az etymológiája vagy problematikus előttiünk vagy pedig teljesen ismeretlen. Ezeknek írásánál tehát megint csak a kiejtésre kellene támaszkodnunk.

Az eddig mondottakból a következtetés önként foly; s mi t. olvasóinknak józan ítéletére bízzuk annak formulázását; mondják ki ők, hogy melyik elvet fogadjuk el az írásmódra nézve, ha azt akarjuk, hogy az orthographia szót magyarul „helyes írásnak“ nevezhessük.

SZARVAS GÁBOR.

EGY HIRDETMÉNY. /

Legközelebbi észrevételeim az úgynevezett „sajátító“ *nek* kérdését illetik.

Nem ismétlem itt, a mit a „Magyar bővített mondat“ című akadémiai értékezésben (26—38. l.) részletesen és okoltan megírtam, s a melynek végeredménye csak is az, hogy lényeges, külön sajátító rag, mely a jelzőhöz járulna, nyelvünkben nem létezik, hanem a jelzöt, mint birtokost, ez a három vonás jellemzi; elsőben, hogy a jelzett előtt áll; másodsor, hogy közvetlenül avagy csak névmellék jelzővel választva áll előtte; harmadszor, hogy a jelzettet jelentő szó accentusát magához ragadja.

Mire való hát a *nek*? Csak arra, hogy a birtok-viszonyra figyelmeztessen oly esetben, midőn ama három jellemvonás közül valamelyik nincs meg.

Természetes, hogy mindig a birtokost jeleli ki e viszonyban a *nek*, minthogy a birtok szó mellett a személyrag csak egy esetben hiányzik; mikor t. i. az ily viszonyban levő szópár egy szóvá van szerkesztve, mint: há z f e d é l. Közbevetve, az utóbbi példa-féle kapcsolványok ellenmondhatatlanul bizonyítják, hogy egy név közvetlenül egy másik elé téve és accentuálva tökéletesen elégséges a birtokviszony

kifejezésére, még akkor is, midőn a birtok mellett hiányzik a szokott rag.

No már a mi a — mondjuk most — sajátító ragnak a feljebbi első vonásra vonatkozó használatát illeti, az egyfelől tökéletesen törvényes és a közbeszédben is megvan („szinét sem láttam a pénzének“); másfelől nem bukkantam valaha reá, hogy az irodalom nyelvén is hibáztak volna a kellő rag elhagyásával ily esetben. De igenis a másodikban, és, nem gondolva meg, hogy az „egy“ közbevetése okvetetlenül megkívánja a birtokos mellé a *nek* ragot érzéksértőleg írják: „Napoleon egy levelét olvasták fel“ stb.

De már a harmadik esetről, az accentusnak a birtokos jelelésebeli fontos, sőt lényeges szerepéről még csak nem is álmodnak magyar stilistáink; holott nincs az a tiszta magyar ajkú, a míveltségnek bármely fokán álló ember, a ki — ha csak nyelvérzékét az irodalom termékei még annyira meg nem rontották — beszédében a harmadik pontból származó szabály ellen vétene: „A szomszéd háza elégett“, és „a szomszédnak háza égett el“. Tessék csak figyelni az alföldön, akár a székelyek közt.

(Tanulságos példát lelek erre a Biblia két fordításában. A X. szent parancsolatot (2. Móz. 20. 14.) Káldi így írja: „Ne kívánjad a felebarátod házát; se ne kívánjad feleségét, se szolgáját stb.“ — Károli pedig így adja: „Ne kívánjad a te felebarátodnak házát; ne kívánjad a te felebarátodnak feleségét, se szolgáját stb.“ Nem tekintve azt, hogy Káldi stilje minden tekintetben correctebb, látnivaló, hogy a birtokos viszonyát csak ő fogta jól fel, a mennyiben a *nek* mellőzésénél fogva szükségkép accentussal olvastatja „a felebarátod“ jelzöt. Mert hiszen a kérdés az, hogy „kinek nem kell kívánni a feleségét, szolgáját?“, nem pedig az, hogy: „miét ne kívánjuk a felebarátunknak?“ Károli pedig az utolsó kérdésre felel. A végén ugyanis megmondja a szöveg, hogy „semmijét sem kell kívánni“.)

A szabály tehát a lehető legrövidebben ez: accentuált birtokos *nek* nélkül, accentuálatlan *nek*-kel.

(Netaláni ellenvetés megelőzése végett megjegyzem, hogy *nek* ragú birtokos igen is kaphat accentust, de nem mint ilyen, hanem mint a kérdésre felelő tűzetes fő határozója az

igének, mely közvetlenül az ige előtt foglal helyet. A szövegbeli példát tehát így is fordíthatni: „A szomszédnak égett el a háza“ erre a feltehető kérdésre: „Kinek égett el a háza?“)

Íróink persze, kik ezt az elméletet nem gyanítják, olyformán gondolnak a kétféle birtokosról, mint egykori tekintélyes irodalmárunk a „látám“ és „láttam“-féle multakról, hogy t. i. a két forma csak arravaló volna, hogy váltogatva használva egyhangúság kerülése végett tarkázzuk velük elbeszélő stílusunkat.

(Ha a tisztelt tudós az élő nyelvet s korábbi, eredeti íróinkét tette volna tanulmánya tárgyává, kellő elemzéssel s idegen nyelvtanok jármának levetésével eljuthatott volna az igazságra. De a XVIII. század utolsó felében s a XIX. első negyedében keletkezett fordítmányok magyarságának (!) nem csak őt, hanem bárki mást is arra az említettem hamis ötletre kellett vezetnie. Megegett ilyes gyarlóság sok más nyelvészen is, bel- és külföldön. Nem elég gondos s a lehetőségig ki nem merítő elemzés hiányos vagy ferde, vagy mint a két bajban sínlő elméletre vezet, s az ilyen aztán bolondot is mondat nagy tudóssal is. Egyike a német tanároknak, kik a görög nyelvet legmélyebben és terjedelmesben ismerték, bizonyos elméletet állított fel az aoristus használatáról, és mivel Herodotus aoristusai nem igen akartak elmélete keretébe férni, arra az állításra vetemedett a mi tudós nyelvészünk, hogy „a görögök Herodotus korában még nem voltak tisztában azzal az igealakokkal s nem tudták jó móddal használni.“ Tudok én magyar nyelvészt is, a ki, bár kerülő szóval, hasonlót állít a magyar népről!)

Az „Előfizetési Felhívás“ írója is, úgy látszik, ilyszerű nézettel van; legalább a *nek*-es és *nek*-telen birtokosok egyes sora nem hágy valami elvet sejtenünk, mi használatukat vagy rendezésüket szabályozná.

Mint kezdetben írtam, nem akarom közelebbről ismertetni a kérdéses okmányt; azért nem is írom ki a bizonyítékokat. Különben is, ha teljes kívánnék lenni, majd az egész felhívást ki kellene írnom. Hanem ha a hirdető úr — ismét feltevén, hogy soraim szeme elé kerülnek — kívánni fogja, közölje az adresse-ét, s én szívesen szolgálok a példák sorával, melyekben elkövetett hibáit még a feljebb közlött sza-

bály nem tudása sem mentheti. A megrótt tarkálást már csak a logika számbavétele sem engedte volna meg.

Mert tegyük, hogy A*** tanár népszerű felolvasásokat hirdetne természetrajzi tárgyokról, s teendőit mintegy imígy sorolná elé:

„Előadásom tárgyai lesznek:

a) Az emlősállatok' szoptatása.

b) Átalában a madaraknak' vedlése s különösen a zenérek' csiripolása.

c) A kétéltűeknek' szaporodása.

d) A rovarok' átalakulása.

e) A férgeknek' származása, stb.

Gondoljuk már most az itt példázott cserék számát ötszörözve s akkor világos eszménk lesz a bizonyos „Előfizetési Felhívás“-ban folytatott gazdálkodásról az úgynevezett „sajátító“ nek' ügyében. És nem hihetem, hogy csak az én szememet sértse az a pongyola tarkaság, mely amaz eszményi idézetet undokítja; mert nyelvtant s logikát nem tekintve, már csak a stílus harmoniátlansága is elég ok kárhoztatására. Hadd világosítsam ezt egy classikus példával. A latin nyelvnek, mint tudjuk, valódi és nélkülözhetlen sajátító ragja van. Minden változás tehát, a mi a birtokviszonyt képező szópárokban lehet, abban áll, hogy a birtokos a birtokon hol elül, hol hátul áll.

(Nam si quotiescumque praeteritus erit is, qui non debuerit praeteriri, toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari, nihil est iam quod populi supplicetur, nihil quod diribitio, nihil quod supplicatio magistratum, renuntiatio suffragiorum expectetur; etc.“ Cic. Planc. VI. 14.

„Qua re conservate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum videtis comprobari quum dignitate tum etiam vetustate, ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari quod summorum hominum ingeniis expetitur esse videatis, causa vero eius modi, quae beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli conprobetur. Cic. Arch. XII. 31.

„Video P. Sestium, meae salutis, vestrae auctoritatis, publicae causae defensorem, propugnatorem, auctorem, reum: Video Milonem, vindicem vestrae libertatis,

custodem salutis meae, subsidium adflictae rei publicae, extinctorem domestici latrocinii, repressorem caedis quotidianae, defensorem templorum atque tectorum, praesidium curiae, sordidatum atque reum:.....“ Cic. Sest. LXIX. 144.

Mily gondosan rendezte a szókat szónokunk, kiviláglik a genitivusok jelzői helyezéséből is. Ezekben „vestrae libertatis, adflictae reipublicae, domestici latrocinii“ az epithetumok, mint praegnans értelműek, elül vannak téve, holott „meae“ szerénységből (szembe a „vestrae“-vel), „quotidianae“ mint aránylag jelentéktelen, avagy csak a „caedis“-t fokozó szó, második helylyel kénytelenek megelégedni.) Vegye csak jól figyelembe az olvasó az itt közölt három periodust, melyek mind első nyitásra lettek s ha van érzéke hozzá, gyönyörködjék, minő elegantiával van megtartva a koordinált párokban a rendezés egyformasága! Némi bizonyosságául annak, hogy nem a történet („zufall“ nem „geschichte“!) fűzte az illető párokat harmoniás rendbe, idézek egy negyediket is, melyben a tagok közti ellentétet, ellenkező eljárással, a chiasmus is segíti. „Vetus est enim lex illa iustae veraeque amicitiae, quae mihi cum illo iam diu est, ut idem amici semper velint, neque est ullum amicitiae certius vinculum, quam consensus et societas consiliorum et voluntatum.“ Cic. Planc. II. 5.)

Még egyet s azzal végzek e tárgyban. A rostába vett hirdetmény fogalmazója, úgy látszik, szent és megszeghetetlen törvénynek tartja azt az állított szabályt, melyet a M. Ny. Rendszere imígy szerkesztve ad: „Ha több birtoknév egymástól függő viszonyban jó elő: a *nak, nek* ragot csak az utolsónál szabad kitenni; p. o. Hunyady fényes diadalának ünnepeét üljük“. — De én azt állítom, hogy sem szent, sem szeghetetlen, mert nem is törvény.

Akárhány birtokos álljon is sorban egymásután úgy, hogy a másodikon kezdve mindenik egyszersmind birtoka legyen az előttevalónak, azért egyik mellé sem kell, és más felől akármelyikök mellé (sőt nem csak egy, hanem több mellé is) lehet *nek*-et ragasztani, mert ebben is, mint az egy birtokos esetében, az accentus határoz. Hunyady diadala ünnepeét ültük éppen oly jó, mint az idézett példa, mely csak következőleg accentuálva helyes: Hunyady

diadalának ünnepét üljük. (Sőt a Rendszerbeli példa más tekintetből épen helytelen. Ugyanis az „ünnepet“ a többi szók közt nem oly praegnans értelmű, hogy accentust érdemeljen. Mert hisz erre a kérdésre: „Hunyady diadalának miét ültétek?“ a világon más felelet nem lehetséges, mint épen az, hogy „ünnepét“. A többi határozó pedig mindenik nyomosítható; pl. Ki diadala ünnepét ültétek? Hunyadinak mi csoda cselekvénye ünnepét ültétek? Ezekre mind lehet felelni a rag helyét változtatva; de a „Rendszer“-beli módon egyikre sem. Akad olyas a közbeszédben is, de azokat egy jól szerkesztett nyelvtan nem fogja sem szabály alapja, sem követendő példa gyanánt kiállítani.) Ez a példa is: A gróf huszárja csizmája sarka elkopott, a szóban forgó tekintetben feddhetetlen és számtalan módon változtathatni egy vagy több „sajátító rag“-gal. A grófnak (a) huszárja csizmája sarka elkopott. A gróf huszárjának (a) csizmája sarka elkopott. A gróf huszárja csizmájának (a) sarka kopott el. Az utóbbiban változtatni kellett az igén, mert két accentust (ha bár az egyik másodrendű is) közvetlenül egy más mellett nem tűr a magyar mondat. A több *nek*-es változékokra nem pazarlok helyet, hanem ismétlem, hogy a birtok-viszonyokat szabályzófeljebb kifejtett elve egy és lánczolatos több birtokosok esetében egyaránt érvényesek. Ellenben ha ama nyugöző szabály állana, az ember néha nem is mondhatná vagy írhatná, a mit akar. P. o. a feljebbi példát tartva szemünk előtt, mikép lehetne erre hogy: „Kinek a diadala ünnepét ültétek?“ a könyvbeli módon felelni; mert e mondatban, ha magyar ember olvassa, minden bizonynyal az „ünnepét“ fogja nyomosítani; de ebből aztán olyforma dialogus keletkeznék, mint: „Jó napot húgom! Zsákot mosok uram!“ — Olykor meg lehetetlen is legalább száj- vagy fülcizamodás nélkül eleget tenni annak az élettelen, gépies szabálynak. P. o. ilyekben: „az apád szemé világa“; az ember füle dobja“; „a szomszéd fia szemé láttára“; „a pap kocsisa füle hallottára“ stb. nem lehet így mondani vagy írni: „szemének világa“, „fülének dobja“, „szemének láttára“, „fülének hallottára!“

Harmadik hiba, mit az „Előfizetési Felhívás“-ban észrevettem, alakjára nézve a birtokviszonyhoz húz, de más tekintetben vét a nyelv szervezete ellen. Miben áll, hadd tolmácsolja a következő példa, mely a „Felhívás“-belivel tökéletesen analog: „A lovag szótalanul csókolta meg a halott halvány ajkait, még érezte *azok* melegségét“. („Tökölyi zászlója“ (olv. zászlaja), beszély, I. Magy. Polg. Naptára. 1872. 35. l.) És még szorosban simúl ahhoz ez a képzelt mondat: „Uj dísznövények ismertetése s *azok* nevelésének s szaporításának leírása“. Előbb megmondom, hogy kellett volna s aztán az okát. Az elsőben: „még érezte melegségüket“; a másodikban: mivelésük és szaporításuk leírása“. Igazoljuk. — Tudjuk, hogy a több birtokosra vonatkozó birtokragok*) *juk, uk, ük* az egyesben, *jaik, aik, ik, eik* a többesben. Úgy de az utóbbiakat birtok-viszonyú jelzett nevek mellé a nyelv soha sem, hanem minden esetben csak az egyes birtokosra vonatkozókat használja. Értetlen pedántság igaz hogy ellenkezőt akart behozni az irodalom nyelvébe, de biz a, hála az euphonia szellemének, nem sikerült; és mind a M. Ny. Rendszere, mind más újabb nyelvtanok a feljebb írt szokást vallják szabálynak. Azok a ragok azonban nyelvünkben kétségtelenül megvannak és épen csak oly esetekben szabad és kell használni, milyeket a feljebbi mondatok példáznak. Midőn hát a katonák lerakták fegyvereiket (M. Ny. R.) helyett azt írja valaki: „a katonák lerakták *azok* fegyvereit“, megrabolja a nyelvkinestet vagy még roszabbat tesz; mert egyfelől „petroleuse“ szerepet játszik, másfelől behívja a poroszt, a mennyiben az „*azok*“ semmi egyéb az ily esetekben, mint a német *deren* vagy *derselben* fordítása. Azért írtam „ily esetekben“, mert van egy más, a melyben a birtokragok nem teszik meg a kellő szolgálatot, s a melyben

*) Jobb mint „személyragok“; mert a műszó nevének egyezni kell az illető fogalom működésével. A *ja je* stb. csak igéhez ragasztva jelelnek egyenesen személyeket; holott a nevet kétségen kívül (nyelvtani) birtokká teszik; ez a fő szerepük s a személy szerinti megkülönböztetés csak másod rendben járul hozzájuk. A „személyrag“ kifejezés épen lényeges működéseket fedi el. A névzavarás helyett jobb volna egyszerűen azt írni a magyar nyelvtanban, hogy „a birtokragok azonosak a személyragokkal.“

annálfogva az *azok* alkalmazása nem csak megengedve, hanem épen parancsolva van, t. i. midőn az „*azok*“ praeg-nans értelmű, következőleg accentust kap. P. o. „A ros z neveléssel megrontott fiatal szerencsétlenségében méltán vádolja szülőit, mert a z o k bűneiért lakol.“

Ez helyes; mert a csupasz „b ű n e i k é r t“ nem fejezné ki azt, a mit akartunk, t. i. hogy a „fiatal“ épen és egyenesen a „s z ű l ő k bűneiért lakol“; sőt mivel az a z o k nélkül az accentus a „bűn“-re esnék, félrevezetné a mondatszerkezet a gondolatot. Ezért írta helyesen egy régicske költőnk: „Egy tavasz, nyár s ősz vagy on életünkben;

Tél is egy, a mely a m a z o k hibáit

Könnyezi sokszor.“

BRASSAI S.

JÁR, MEGY.

Első pillanatra azt hinné az ember, hogy e két ige közti különbség elég világos, és különös magyarázatra nem szorul. Pedig hát akárhányszor hallani effélet „nem tud menni, fáj a lába“, e helyett hogy „nem bír jár ni“; sőt nem régiben még hírlapokban is olvastuk, hogy „szépen menjen!“ a helyett hogy „szépen járjon“; „megy-e a lap pontosan“, e helyett, hogy „jár-e pontosan“. Idézhetnénk még több példát is, hanem úgy hiszszük, ennyi is elég ok arra, hogy a két igét ezennel tűzetesebb vizsgálat alá fogjuk. Az csak nem járja, hogy a Nyelvőr olvasói ilyes iránt zavarban legyenek.

A kérdés megfejtésére okvetetlen szükség a nép nyelvét nézniünk, mely leghívebben mutatja nyelvünk eszejárását.

Halljuk csak!

Addig jár a korszó a kútra, hogy egyszer oda szakad. (Ballagi, Példab. 33.); de így is mondják: Addig megy a korszó a vízre, míg eltörik. (U. o.) Lassan járj tovább érsz. (Példab. 4718.) Éjjel jár, mint a bagoly. (Példab. 1718.) Egy nyomon járnak. (Példab. 1650.) Ha igaz nyomon jár sz, nem fáradsz. (Példab. 3516.) A ki gyalog jár, annak lovai mindig készek. (Példab. 2803.) Kinek lova nincs, Bécsben is gyalog jár. (Példab. 2804.) Vak légy, ha hamar

akarsz járni. (Példab. 3022.) Hamarabb jár hírénel. (Példab. 3025.) Hamarabb járt a gondolatnál. (Példab. 3026. v. ö. 3743.) Hamar jár ó hamar fáradó. (Példab. 3037.) Gonosz hír szárnyon jár, ló, fut, senki nem vár, elúzi a mentséget. (Példab. 3334.) A rossz hír szárnyon repül, a jó pedig kullogva is alig jár. (Példab. 3337.) Ne járj a daraboson, ha nyomott uton járhatasz. (Példab. 3744.) A járt utat a járatlanért el ne hadd. (Példab. 3747.) Kenve jár a kerék. (Példab. 4077.); de így is mondják: A kent kerék könnyen szokott menni. (U. o.) Nem jár egy vágásban a keréke. (Példab. 4083.) Nagyon alatt jár a fogással. (Példab. 2508.) Jár-ke, mint Orbán lelke. Örökén jár, mint az Orbán lelke. (Példab. 3745.) Jár-ke főlebb alább, mint a görög(kereskedő) az üres boltban. (Példab. 3746.) Jár-ke a farával, mint a szítás malom. (Példab. 3747.) A hitvány malacz makk alá jár. (Példab. 5054.) Az idő járton jár, semmi szóra nem vár. (Példab. 3481.) Ebül járt. (Példab. 1597.) Sok fárén járt- sokon ment keresztül. (Példab. 2194.) Anyja után járja templomot a leány. (Példab. 295.) Ezt a kerék erdőt jár om én. (Népd.) Sokszor megjárják addig Budát. (Példab. 53.) Megjárta Ungot, Bereget, Tolnát, Baranyát (Példab. 5149.) Messze országot járt be, mint a tehénfark, egyik farpofától a másikhoz. Példab. 5273.) Megjárta fejét a budai török vér. (Példab. 1038.) Ha a hörcsögös asszonyt meg akarod szelidíteni, járd meg vele a tánczot a mogyorósban. (Példab. 407.) Megjárta az alpári tánczot. (Példab. 204.) Megjártatták vele a borjútánczot. (Példab. 954.) Megjáratom vele a medvetánczot. (Példab. 5128.) Nehéz lánczban tánczot járni. (Példab. 4712.) Bolondját járja. Ha titkot akarsz kitanulni, járta s a borsót. (Példab. 934.) Igen eljár ő is oly itczével. (Példab. 3715.) Nehéz a némának szaván eljárni. (Példab. 5445.)

Van egy malom, nincsen köve,
Mégis lisztet jár;
Van szeretóm, tiltják tőlem,
Mégis hozzám jár. (Vadrózsák I. 237. lap.)

Tám „Mentiris“ várossába
Járt vót ő az iskolába. (Vadr. I. 82. lap.)

Nem jártam utánna,
 Mégis kaptam egyet,
 Haj de gyöngyön járó
 Azóta az élet. (Vadr. I. 195. l. v. ö. 219. lap.)

Kár haszonba jár. (Példab. Nincs meg Ballaginál.);
 de azt is mondják, hogy: Kár haszonba ment. (Példab.
 3929.) Főben járó dolog. (Példab. 2567.) Nagyba járó
 dologban nem kell hirtelenkedni. (Példab. 5404.) Bőrében
 jár a dolog. (Példab. 1000.) K...tartás tékozlással jár.
 (Példab. 4622.) Jobb egy kérdés egy napi járó földnél.
 (Példab. 4070.) Nagy a híre mint a tatárjárásnak. (Példab.
 3339.) Más bírójárása. (Példab. 741 = 3750.) A bolondnak
 búa járása, kár a társa. (Példab. 841.) Mily járásban
 vagytok? Járt-kelt; székelyesen: jártkőt, jártas-kötes
 legény. (Vadr. I. 503. lap.) Járos, guzsajosba járó legény;
 az őjáróssa: az ő szeretője. (Vadr. I. 503. lap.)

Még az ábéczen sem mentél keresztül. (Példab. 3., v. ö.
 4.) A ki megyen, az halad, s a mi halad, az el nem marad.
 (Példab. 2948.) Nem messze megy ember a hazugsággal.
 (Példab. 3239.) Jobb az útnak feléről visszatérni, mint rossz
 helyre menni. (Példab. 3811.) Inkább elhiszem, mintsem oda
 menjek kérdezni. (Példab. 3604.) A ki előbb megy a
 malomba, előbb önt a garatra. (Példab. 5060.) Meg is jöttem
 onnét, a hová megy. (Példab. 5151.) Eb szemébe nem megy
 a füst. (Példab. 1513.) Ki csak akkor gondolja meg magát,
 mikor merül, későn bánja meg, hogy vízre ment. (Példab.
 122.) Ha egy ajtón kiverik, a másikon bemegy. (Példab.
 94.) Híres eperre nem kell kosárral menni. (Példab. 1886.)
 Ebnek mondják, eb a farkának, farka azt mondja: eb men-
 jen. (Példab. 1552.) Makóra ment. Földvára ment desz-
 kát árulni. (Példab. 5052. 1340.) Elment az esze. (Példab.
 2008.) Úgy megy, mint a parancsolat. (Példab. 5204.)
 A régi adósság annyira felmegy, hogy végre el sem éred.
 (Példab. 62.) Sokra mehetne az ifjú, ha eszével minden-
 kor tudna élni. (Példab. 3505.) Sok kevés sokra megy
 (Példab. 4175.) Nagyra ment, mint Kandónének fia. (Példab.
 5403.) Könnyű a nagynak nagyobbra menni. (Példab.
 5397.)

Menj szeretóm ablakába,
Röpülj az ő szobájába,
Te kis fecske! s azt izenem,
Hogy őtet most is szeretem.

Végig mentem a kazai temetőn. (Erdélyi, Népd. II. 82. lap.) Ne menjen el, no. Innét bizony egy kicsiddég nem menjen el. (Valamivel kénálni akarja, s éppen készül vala reá). Haggya el kjed, ne járjon semmi után. (Vadr. I. 355. lap.) Menyek magamnak — azaz: időt tölteni. (Vadr. I. 372. lap.)

Mennek, mendegélnek.
De mégis szomorúbb annak a legénynek,
Kinek szeretője férjhez ment szegénynek. (Erdélyi, Népd. II. 363. lap.)

Kabalára, szász!
Rest ember az, a ki nem fut,
Mikor előtte van az ut.
A gavallér, mikor ráér,
Ha nem mehet, mász. (Erdélyi, Népd. I. 364. lap.)
Elment képet csinált. (Vadr. I. 374. lap.) Átment a vizet. (Petőfi, János vitéz.)

Ottan elindula ajh! ki Kolozsvárra,
Fele utját mene, onnan visszatére,
Hazájához ére. (Vadr. I. 162. lap.)
Mint átható ige találkozik még az Alföldön, s a régiségben:

Deh mykoron az napnak feleet elmentevolna. (Peer cod. 60.) Azert az életet erossen altal meggyem. (Bécsi cod. Machab. 2. 27. Altal menek a zallasokat. (Bécsi cod. Judit. 13. 12. Een ystenemba kwfalth athal megyek. (Keszt. cod. 17. zs.)

Ha most végig néziünk a példákon és számot vetünk velük, azt látjuk kutatásunk eredményeül, hogy a két ige közti különbséget igen tisztán föl lehet ismerni és meghatározni. Látjuk, hogy a járás sem egyéb, mint „jön-megy“-féle mozgás. Ugy de a *jön*-ben, ha úgy tetszik+, a *megy*-ben — irány van kifejezve, vagyis a *jön* a valahová jutásnak, *megy* pedig a valahonnan távozásnak pontjából nézve jelöli a mozgást, s egyszeri cselekvést fejez ki. A járás is,

minthogy mozgás, szintén irányban történik, de benne az irány közönbös, vagyis képletileg kifejezve: ha *jön* = +m, *megy* = -m, akkor *jár* = +m. A járás tehát csakis magát a mozgást mint cselekvést veszi a maga folytonosságában jelenti. A folytonosság azonban kétféle lehet, úgymint vagy egy húzamban tartós, vagy ismétlődő periodikus.

Ha megindítom az ingát, s megteszi első mozgását, ez abban áll, hogy az egyik oldalról a másikra megy; második lengése pedig az, hogy a kiindulási pontra megint visszajön. Ha e mozgás ismétlődik, azt mondom, hogy az inga jár. Az egyes lengést is lehet járásnak fogni fel, ha t. i. nem tekintem irányát, sem annak kiindulási vagy érkezési pontját, hanem egyszerűen bizonyos ideig tartó cselekvésnek veszem. Mondhatom e szerint, hogy az inga gyorsan vagy lassan járt, pedig csak egy lengést tett.

Az úrfi iskolába jár, de ma nem megy; az inas nem jár iskolába, de ma oda megy megmondani a tanítónak, hogy az úrfi beteg. Hanem az inas oda menetele is járás; nem iskolába-járas, mert az periodikus ismétlődést fejez ki, hanem járas magában véve, a mennyiben bizonyos ideig tartó cselekvés. Mi járásban van? kérheti az inastól a tanító. Haza érkezvén az inas, azt mondhatja reá gazdája: Pista, te nagyon lassan jártál. Miért nem siettél?

Elmegyek egyet járni. Megyek az utca sarkáig s onnan visszajövök, csak egyet járok. A német „*eingang*“ nem *bemenet*, hanem bejárás: ott szoktak ki bejárni. A *bemenet* csakis az egyszeri bejutásra illik; például a színháznál *bemeneti* díj egyes előadásra. Valaki bejárós, azaz sokszor megfordul valamely háznál.

Hadd nézzünk még egy pár átvitt értelmű példát. „Ez járja, ez nem járja: dies geht an, dies geht nicht an“, a dolog rendjén vagy nem rendjén valóságát fejezi ki; „ez megy, ez nem megy“, pedig csak annyit mond, hogy az lehetséges vagy lehetetlen. „Megy mint a parancsolat“ nem szokást jelent, hanem egyszerűen azt, hogy az egyszeri dolog hogy sikerül. „Főben járó dolog“ az, minek fejeztés a rendes büntetése. „Kár haszonba jár“ szintén azt fejezi ki, hogy mi szokott történni: „Kár haszonba ment“ csak egyszeri esetre vonatkozik.

Végül még arra akarok figyelmeztetni, hogy a *jár*-nak periodikus értelme „hová“, egyhuzamú értelme pedig „hol“-féle kiegészítést kíván. „Pestre jár“ és „Pesten jár“ világosan mutatja a kettő közti különbséget.

PONORI THIEWREWK EMIL.

EGYHÁZ, ÉKTELEN, ÉGÖDELÖM.

Mihál deák (Michael literatus) 1529—1541 közt ezen cím alatt: Az nehez igeknek magársagarol melyek az vy testamentomban vadnak a b c zerént bibliája címlapja elé illesztett néhány levélen számos görög és zsidó szót magyaráz. Ezek során ezt is írja: Az E-rol. Egg'ház, isten tisztességere rakot haz, templom. Ennen vvn eredetet ez szo hog' az kereszt'enek elein egg'ut laknak vala es egg' hazban, mint meg vag'on irva az apostoloknak ételekedetirol irt kövnek mazod resiben. Ennet vven eredetöt ez szo, egg'hazbeli nep, az az kereszt'én nep görögül ecclesia. Ennen ez es eghazinepek az az lelki pasztorok, görögül ecclesiastici. (Régi magy. ny. eml. 2. k. 44—45. l.)

Mihál deák magyarázatából kitetszik, hogy ő kereszt'enyén egyházzal beszél s nem is gondol arra, hogy feljebb kellene az egyház szó eredete után kereskedni. Eléggé bizonyítja ezzel azt, hogy már a XVI. században olyan homály borította e szó eredetét mint ma s legalább Mihál deák nem — de talán más sem — emlékezett a szónak tulajdonképeni értelmére. Hogy a szent szó nem fordul elő magyarázatában, azt — úgy gondolom — inkább véletlen mint öntudatos mellőzésnek róhatjuk fel.

Budenz kétség nélkül helyes nyomon jár nyelvtörténeti adatokra támaszkodó fejtegetésében, melynek meggyőző sikerét annál inkább méltányolhatjuk, mennél kevésbé hivatkozhatik a mai nyelvből oly szavakra, melyeknek határozott értelme közvetlenül szolgálhatna felvilágosításul. Közvetlenül mondom, mert az általa felhozott *innep* szó is csak az ő nyomozásai folytán vált most már könnyebben felismerhetővé.

Ezekhez tartozónak vélem én éktelen = égtelen szavunkat e kifejezésben éktelen beszéd, és épen olyan pleonasmussal mint a milyen Budenz szerint a szent-egyház, ebben is éktelen káromkodás. Ma természetesen ékesség nélkül való-nak gondoljuk e szó jelentését, épen úgy mint Mihál deák a XVI. században egy háznak gondolta az egyházat. — Nem bocsátkozom ezúttal abba, vajjon az ékes, ékesség stb. mennyiben származott külön tőről, mennyiben nem; csupán azt jegyzem meg, hogy az éktelen beszéd a XV—XVI. századi Peer codex 141. lapján még így olvasható: égtelen beseed, holott a 133. lapon ekes wolta, a 170-en ekessége fordul elő. Hogy t előtt a g-ből is k lesz, a kimondás bizonyítja, míg az ellenkezőt állítani sem lehet. Gondolatom szerint tehát az égtelen ma éktelen szóban az eg, ék-nek ugyanaz a jelentése, a mi az egyházban az egy-nek, azaz mostani szólás szerint szent s az éktelen beszédben az éktelen a szent-nek, nem pedig a mai értelemben vett ékes-nek az ellenkezője.

Ismeretes dolog az, hogy az éktelen beszéd vagy káromkodás helyett égbé vagy égre kiáltó beszéd vagy káromkodás kifejezéssel is élünk: kevésbbé van azonban elterjedve az égődelőm beszéd, égődelőm káromkodás, mi tudtommal az előbbieket helyett a Kis-Kunságban gyakran hallható. — Nem merem épen állítani, hogy az égődelőm = égtelen (égtelen, éktelen); de azt hiszem, hogy mint varians nem mond ellene annak, a mit az égtelen-, éktelen-ről e pár sorban gyanítottam.

Mond-e a nép még valamely más vidéken is éktelen beszéd helyett égődelőm beszédet?

SZILÁDY ÁRON.

FALUDI MAGYARSÁGA.

„Nemes asszony. — Nemes urfi.“

Ha ki épen Pázmány vagy Faludi nyelvének tanulmányozása közepett szórakozásúl a frisen érkezett hírlapokhoz vagy fordított regényhez szegődik át figyelmével, néha mintha csak üstökénél fogva ragadtatnék egyszeriben hazája földjéről, mint hajdan Habakuk Babylonba, idegen égöv alá, ingadozó, bénult

alakok, korcs szólások Babelébe, holott nemzeti czég és jegyek alatt kínálnak mindennapi táplálékul csempészett, ínyt csáló kotyvalékokat, mely kábulatba ejti a nyelvérzékét s nyelvünk fájának lassanként gyökeréig őről.

Meglakolunk, ha még soká lakozunk belőle.

Újabb íróink közül már csak alig egy-kettőnek olvasása közben értjük és érezzük, hogy ez a nyelv a mi nyelvünk; míg a többség újabb keltú magyarsága, kivetkőzve ősi szabásából, mindinkább szomszédos alakokhoz idomúl, s elvégre nyelvünknek megölejjé válik.

Akad hírlapi czikk, röpirat, tankönyv, sőt ez utóbbiaknak nagy része olyan, hogy egyik másik idegen nyelvre akár szóról szóra átváltozhatnak.

Azért nagyon is idejében esett a Magyar Nyelvőrnek be-
köszöntése.

Ennek első pontja értelmében, mely „az elhanyagolt nyelv-
kincseknek felkutatását, s belőlök a czélszerűeknek szükség-
kívánta ajánlását és terjesztését“ tűzte ki feladatául, úgy vélem
helyökön lesznek itt tanulmányul és utánzásul Faludink többől
szakadt magyarságából a következő szemelvények.

Eredetiségek.

Hol torkodba verte, hol markodba szakasztotta szemtelen hazugságidat.

Az ő betegsége hagymázra fakad.

Nem ide szól, hanem a tengernek túlsó partjával tartja közit. A ki azonban azon képnek mássa, jobberköltssel kendőzzék.

Teli lakik ezekkel a hizelkedésekkel.

Kiki közülök maga elvéltében legböltsebnek tartja magát.

Megtermett szivén a gonosz.

Alig éri a láng, már is gyarlódik.

Urához való hívségében felette meggyarlódik.

Megfogta őket a fel-fualkodásnak füstye.

Ide kívánkozik, hogy szemre kaphassa őket, ide gyöngyözi, kövezi magát, könnyen öltözik, hogy a szellő-is, szem-is megjárhassa.

A méreg, a kárvallás alkhatatlan ostromolják szivét. Ezekből hogy kivigasztalja magát, a Comoediák-ra siet.

Szoros környékben tartja killebre igyekező indulatit.

Letsapta husát artzájárul a rendetlen élet.

Már-is oly meredeken vagyon, melynek veszedelmes
lészen a szököllője.

Az öreg fősvénysége őtet bujdosóba kergette.

Kifogyván, bujdosóba indul, árnyék szolgára
szorúl.

Uram, a te beszéded eleven erket mozgat.

Még tovább eresztette volna nyelve vitorláját.

Le-fityeg ajakotok, letsapja husát arczatok és ha-
lavány színre mutat.

Ebbül horgászod vadászod finom bötsületedet.

Minden nem-jóra vagyon üressége.

Se nem tudván kapálni, se nem akarván koldulni, lelke
sértve tengődik, alig kapja szemre a még pölyhés urfiakat.

Erre felborzad, okádja a szitkokat: de bátor fortyan-
jon a sok átokkal, egy pénzetskéjét sem szállíthatja
viszsa.

Minden tartalékot kitör, meg-ereszti fékét ked-
vének.

Egy már fel-huzódott és 20 esztendővel meg-
tölt ifjú.

Öröm-órákat jegyez-el magának.

Mindentül el-válunk, költsön névvel volt a mienk.

Le-termett lélek birja testedet.

Nem igen nagy bötsületben lehet nálad, minthogy oly
oltsó képét adod.

Rakással vannak az efféle példák: de takarjuk félre
Magános lakásra szabott a szerentse.

Tű-hegyre szettem valami kevés utra-valót (oktatást)
számára.

Hogy az együgyü jámborok erköltsét nemesebb
rámára feszítse.

A felhőken nyargalódzanak, szélhámmal járnak, s
minthogy nints egyéb dolgok: álmokat hüvelyezik.

Ide szemeddel!

Már nem apród a politika dolgában.

A ki uri szerrel akar lenni, annak költeni kell.

Hizelkedéssel akar tetszeteskedni, és mintegy valaki-
nek szája által bétsuszni a szívéhez.

Roppant épületeket eregettek tisztességére (istennek).

A mi ott csak szálka, nálunk gerenda temérdek-
ségre vastagodik.

A ki ő hozzá hallgat, s felebarátját szoros ügyiben
elő-gyámolítja.

A mit lantra irnak, a ki leg-édesebben éneki, legtermessebben epétseli (taglejtés, apró mozgás) egybezengő röhgéssel, kéz-tsattogással fogattatik.

Meg-esküvének a holtig-valóra; hogy kiki lábán-fenn-áltáig ki-tészen magáért az ital-hartzban.

Atzélos zabolá alatt jártasd gerjedelmidet.

Készülőt iddogálának talpon.

Ketteinek az utszán vetett ágyat a bor.

Felesége lármat dobolt ellene.

A tevő leszek, hogy mind fejére tellyenek gonosz törekedési.

Irtózott a tsipő-mondásoktól, nem szenvedte, hogy többet tzirkáljanak lelkén, hogysem testetskéjén, kihez képest kínban vala nagyban.

A világhoz ragaszkodik, árnyékkal ölelkezik.

Sok motskot mondott, sok epét fujt rá.

Az asszonyi czifráról hüvelyezi álmait.

Szintén szemünk fényén piszkál.

Sebes nyelve tiz mértföldet futott előbb eszénél.

Se nem akart nyilván tréfálni, se nem igen szerével reá menni a beszéddel.

Vagynintsen elevenséggel hitünk, vagy élével eszünk.

Még az is nehéz hitelben vagyon előttem.

Sok kényes, maga kedvén élő dáma.

Tiszta mint a kék ég, mikor háboru nem birja.

Mérget s ürmöt köpdöze.

Ollón szitát forgat, hogy álmát fejtegesse. — *balom*

E punctumokat tartsa szemén asszonyságod.

Siralommal megázott könyörgés.

Táboránál tovább nyujtózott kevélysége.

Hertzegi módon kezdett meríteni az erszényből, a mig a nagy semmi felelt fenekérül.

Némellyeknél mélyeb a lejtő a hágónál.

A meg-szorult szükség sok felé törekedik.

Az Istennek törvény-széke előtt kemény kérdésbe fog menni mind a kettő.

Ha tréfából talátd mondani: takard félre, nem idevaló; ha pedig szerével; bár tapogasd, kopasz a mentség. Levétőt játszik vele a szerentse.

Nem is volna nyullal bélétt uraimékban annyi bátorság.

Veszendőre indul bötsülete.

Mézzel eresztett biztatás.

Előbi lakozás, későbbi lakolás, előb vigság, utób inség.
A mint a megveszett természet ingerli, úgy vete-medik.

Nem örömet kötelezi magát a Tzeremoniák nyügibe.
Viszketteti torkát a telhetetlenség.

Jó szivvel vegyék a korpázást, és a merre hajlik a nyirpózna, az az őszfejek tetszése, a szerint éljenek.

Mikor legjobb kedve korában vagon.

Vérszemet kell venni, bátorságra nódulni.

Emberi test és elme a fáratság után meg-kivánnya a vigitágulást.

Az urfi látszatos legyen a világ szemei előtt.

Szivünkben marasztván az izit a rosznak.

Kétségbe-esések közt tsukladozván, kárhozatra okádá lelket.

Lészen, a ki érdemeimet eltova nyujtsa nyomos időkre.

Nem botsája szaladótzira és szabad futamlásira sok-felé igyekező indulatit.

Ha őket szemre vennéd, öreg lépésekkel mennek a pokolnak.

Bizonyos vezeték szándékja miatt titkon Lutherhoz szökött, mig az-után Calvinus rá májára feszítette vallását.

Megunalkodván a kézi munkában.

Szemre kívántam ezt a világ tsudáját.

Kóborol és szélleg, mint a krimi tatár.

Ördögösködött sok puruttya fenyegetéssel.

Egy csak minap himlőzött fiatal Iró-Deák jöddögele előnkbe finnyal, büszkeséggel oly nagygyal... hogy társom egész salvét sütött-ki a Complimen-bül kedve találására. Eme tegnapi gomba elvégre egyet nyikkana mondván: Lesz gondunk reá.

Elhiteds magaddal, azért, hogy bé-furhasd. Nevedet az az új hírekbe (hírlapok), nem méltó étlen itlan koplalni, rongyban tsühödni, vékony szálon szerencsételtődni életedet.

Kár, hogy tserébe nem mehet veletek köntössel.

A kevélység jó téjen tartja az irigységet, haragot stb., mellyeknek nehezeivel lenyomatván esten esnek.

A mely dáma ugyan-tsak volta-képpen bé-öltözött a tisztességbe, jó korán messze veri magátúl, s vissza pironkottatja a szemteleneket.

Talpon virrad, nints hol nyugasztalja fáradt tagjait.

Sokkal volna közöd, ha mindenkinek szemére hánnád.
Gondviseléstelenül hadja őket a szerentse.

Az apró tiszték pediglen azon fának ágai, azon tzimborán vannak a többi ellen.

A hideg hónapiglan nyomorgatja, és lustán teszi kopersóba.

Eldobban szivében, meg-lankad, ijedelmeskedik; mikor vakot mutat a szerencse.

Setét aggodalmibúl kinyílt vidámságra, restelkedő othonoskodásirúl kivágyó tábori tüzes indulatokra birván szive járását.

Ez a zurzavar pedig nem titkon járja szivét; hanem kitörök rajta és szemeket vér.

Első szemre.

Ha az anyák lator maga-viselése nem a tisztábúl adogats mutogat a gyermeknek.

Kivásik s kikopik az Isteni félelemből.

Ritka, a ki magával bir felesen: vezeték erővel iparkodnak, és vendég-szárnyon röpdöznek.

Rándítsd hátráb kevélyen kikerengő vágyodásodat.

Kettőztetők és nyomosttók.

Erőn-erővel jóra ösztönözi.

Ha már errúl erőn-erővel leverted eszemet.

Esten esik a dicsőségnek szekerérúl.

Esten esnek az Ádám fiai.

Erre virradnak éten estig, sőt holtig ebben mulatnak.

Félten féltem én őket.

Füztön füzte vitéz fejérc a laurus-koszorukat.

Mi is gyakortáb gyakorta fel-felé tekintsünk.

Én már hitten hiszem.

Akár mint esküdjetek a holtig vesztig-valóra.

Járton járja őket szemeivel a köznép.

Alattomban lassan-lassan öltön öli.

Magános magánosan — egymagán.

Menten mentünk, hol szeléd pásiton, hol hantos helyeken.

Mentést mennyen ki az országbúl.

Mitsodát! az ur most-sem még sem akarja megismérni?

A multon muló időnek méltó ára.

El-felejtí a leczkét, de nehéz-nehezen a példát.

Nehéz nehezen tűrheté.

Nószton nőszővén mennyecske.

Öltön öli lelkét.
 Rágtan rá gja szívet a dütsőségnek férge.
 Semminél semmieb az, a mire építi elbizakodását.
 Szegten szeg delik az ő parancsolatit.
 A kastélyok sem szűzen szűzek tőle.
 Tettében létében való Historia.
 Töbször-is másszor-is.
 Tutton tudjuk.
 Üztön üzi ezt a mesterséget.
 Azomban váston vásott a futamodott urfi.
 Nem szolgálván a szerentse veszten veszett.

Felzök.

Csonka-bonka darabos udvariság.
 Eszefurt ember.
 Ez közönséges az egész fehér-renden.
 A világ kevélyei, a fellyebező Dámák.
 Gyapotlág letzke.
 Habortsos tsavargó (piszkos, locskos).
 Hamar időn tsuda-nagyra mehet.
 Biztatta, hogy hamar napján minden adósságirúl téssen.
 Ne olly szörnyű sebességgel, mint a hamarja-futásban
 (verseny).
 Mikor olvassa a vitéz urfiaknak diadalmát; a hamarja-
 futás, öklelés, vagy más egyéb pálya-játékokban.
 Hamarja-lépéssel futották a gonoszsnágnak ösvényét.
 Hintót ne tartsunk, hanem gyalog szálván: mikor
 sietni kell, hamarját fussunk.
 Jajos sorsa annak.
 A kevély Ámán, a le-tartó Mardokaeus.
 Tartsa meg nyomos időkig kényes bőrit.
 Öreg könnyeket hullata.
 Patyolatos szín-nép.
 Gyomrom nem tutta megemészteni szeges beszédét.
 A sziligy asszonyi-nem.
 Oly gyengén beszél, hogy szoros társa-is alig érti.

Névrágok, ige- és névhatározók szokatlanabb alkalmazása.

Diadalmaskodott minden ellenségér ül.
 Job szeretem, hogy gyalázzanak a jórúl, hogy sem
 ditsérjenek a rosZRúl.
 Egy orvos sem holt meg abbúl a betegségér ül.
 Jó akarótok int felőle.

Kevésnek jut benne.

Külömböznék más teremtményekkel.

Érte légy, hogy jó keresztény légy.

Érte lészek tellyes igyekezettel.

A mint mond jóbul mondja.

Lehetne nevezni bennnek, de nem akarják.

Nem akar ahhoz tanulni, hogy helyessen tudjon beszélgetni.

Ez a nyalka katona Hobesiushoz tanult (tanítmányához szegődött).

Mondhatsza mire tartsunk, hogy megfeleljünk kötelességünknek.

Veszedelmes dolog a vendégségre tsüggenni, torkoskodni, tobzódni.

Semmit sem tudok benne.

Ország s világ tudós benne.

Ki tudós benne, adja e azt a jó Isten érnünk?

Va gyon hire annak is, de nem a jóbúl, se nem bötsülettel.

Se vétekre se tsudára ne véld, mikor türéssel kinállak, és alázatos letartással.

BOROSTYÁNKÖVI.

NÉPNYELVHAGYOMÁNYOK.

Közmondások.

1. Székelységiek.

49. Bízd papra lelkédét, doktorra testédét, prókátorra pérédét: pokolba leled hejdedét.

50. Az ördög is megúnja örökké egy honcsokon ülni. (Varietas delectat == kedves a változatosság.)

51. Elmént a híre mind Susujnak. (Susuj kurucz vezér vala a Rákóczi forradalomkor Háromszéken a besenyői várcaapat élén.)

52. Ha harminczkettőnek kényeret tudsz adni, nem vagy vén -- ha megvan mind a 32 fogad.

53. Mэгétette az urával a vak tyúkot, vagy: mэгétte a vak tyúkot -- férje mellett idegen szerelmet úzótt, és hizelgéssel elhítette vele, hogy az nem úgy van.

54. A faluhoz közel jobb a vetés, mett hallja a kakasszót.

55. A napot ott keresd, a hol feljő.

56. Elült madár nem csirikol.

57. Szomszéd kutyák marakodni szoktak.